

Redaktionelt

Findes der efterhånden overhovedet forskellige kulturer og ikke bare kulturelle forskelle? Omtrent sådan formulerer Søren Christensen i sin indledning til Herder en problemstilling, som er gennemgående i dette nr. af *Slagmark*. Det er tillige en problemstilling, som i tiltagende grad gør sig gældende i den aktuelle samfundsdebat. Hvad enten de forskellige kulturelle eller nationale identiteter skal opfattes som fiktioner eller realiteter, så bliver de i stigende grad og i vidt forskellige sammenhænge brændpunkt for formuleringen og iscenesættelsen af politiske og sociale konflikter. Det aktualiserer nogle "kulturrelativistiske" problemstillinger angående de kulturelle forskelles status. Hvor vidt kan de kulturelle forskelle underordnes universalistiske principper og begreber? Er det overhovedet muligt at bygge bro mellem de forskellige kulturer? Kan den kulturelle identitet begribes via en idealtypisk, rationel rekonstruktion, eller er den blot udtryk for en irrationel følelsesmæssig identifikation? *Slagmark* har valgt at belyse disse og lignende spørgsmål gennem to beslægtede temaer; det ene handler om islam og den vestlige verdens relationer til de islamiske samfund, det andet drejer sig mere generelt om nationalisme og nationalitetsproblematikken.

I islam-temaet giver Kurt Jensen en præsentation af Max Webers religionssociologiske behandling af specielt den tidlige islam, hvor dens grundlæggende etiske principper kontrasteres med den protestantiske etik. I modsætning til sidstnævntes orientering imod en verdensbeherskelse karakteriserer Weber den islamiske etik ved en vekslen mellem erobring og tilpasning, og i forlængelse heraf tillægger han de islamiske samfund en anden type rationalitet end de vestlige. Jensen mener, at Weber her - ud fra en fokusering på fundamentale forskelle mellem forskellige kulturer - er på sporet af noget, der fra et vestligt synspunkt ligner en generel og grundlæggende ambivalens eller spaltning i de etiske relationer såvel som i de institutionelle strukturer i islamisk prægede samfund, noget der også i dag har relevans for en forståelse af disse samfund.

Herefter præsenteres ved Anne Kjeldsen to nutidige islamiske tænkere, Fazlur Rahman og Mohammed Arkoun. Den pakistansk fødte Rahman søger på traditionens grundlag at finde frem til en normativ islam, der under bevarelse af en religiøst funderet etik og moral styrer uden om såvel sækularisering som fundamentalisme. Den algersk fødte Arkoun placerer sig snarere uden for den muslimske fromhed, og han skelner mellem "islam" og "koransk diskurs". Med sit åbenbaringsbegreb og sin forståelse af islamisk tradition på den ene side og sin fundering i vestlig filosofi, litteraturteori og semiotik på den anden er han på en og samme tid en vestlig intellektuel og en islamisk reformator. Vi bringer i Birgitte Poulsens oversættelse en smagsprøve på Arkouns tænkning, der kredser om muligheden for på den "historiske psykologis" område at rekonstruere en "islamisk fornuft", der adskiller sig både fra en

rigid ortodoksi og en antiimperialistisk kampideologi.

Endelig skriver Lars Erslev Andersen om offentlighed, islam og politik i forlængelse af Rushdie-sagen. Han fremstiller primært konflikten omkring *De sataniske vers* som en konflikt mellem den vestlige skriftkultur og en islamisk eller arabisk oral kultur. Romanen, der sammen med nationalstaten er et produkt af det moderne Europa, repræsenterer den vestlige skriftkulturs problematisering af autoriteten i den traditionelle religiøse diskurs om oprindelse, sammenhæng og mål, og den overtager selv denne diskurs' plads. Det er netop fordi *De sataniske vers* er en roman, at reaktionen kunne blive så stærk, siger Andersen: en roman, der stiller pinlige spørgsmål til religionen, er p.g.a. det potentielt store publikum, og fordi den inkarnerer den vestlige kultur, langt mere farlig end nok så mange digte og videnskabelige essays.

Johann Gottfried Herder er blevet udnævnt til at være grundlæggeren af både nationalismen og kulturelrelativismen, idet begge dele udspringer af den samme pointering af kulturenes fundamentale forskellighed og mangfoldighed, vendt mod oplysningens universalisme. Vi bringer ved Stig Olsen en oversættelse af et uddrag fra hans *Også en historiefilosofi til menneskehedens dannelse*. Søren Christensen fremhæver i sin indledning, hvorledes Herders kulturelrelativistiske formuleringer på den ene side peger i retning af nationalismens og etnocentrismens selvtilstrækkelighed og fremmedangst, og samtidig på den anden side kan være grundlag for eksotismens og kosmopolitismens bestræbelser på indfølelse at forstå de andre på deres egne præmisser.

Uffe Østergård tager i det følgende bidrag afsæt i den nationalistiske side hos Herder og fremstiller udviklingen i debatten om nationalisme og nationalitet op til i dag. Konklusionen er, at Herders dilemmaer og uklarheder stadig er med os i fuldt mål. Theodor Geigers artikel (som er et uddrag af hans bog *Die Gesellschaft zwischen Pathos und Nüchternheit*) er en lidenskabelig afvisning af hele nationalitetssnakken. Nationen er en forestilling uden substans, siger han. Den bygger på en række levende og døde symboler, og bag disse: en ideologisk tåge, et festligt intet, som især de intellektuelle holder ved lige, når de fremhæver forskellene ved hjælp af åndrige antiteser.

Endelig viser Anne Knudsen i et rids over kulturforskningens idehistorie, at de modsætninger, Herder formulerede i sin fremhævelse af forskelligheden over for universalismen, har gjort sig gældende gennem hele denne historie som en kontrast mellem følelse og fornuft, mellem det generelle og det specifikke, mellem oplevelsen og analysen; hun viser også, at de to sider dårligt kan skilles ad.

Desuden bringes Niels Brüggers samtale med den franske byplanlægger Paul Virilio. Med Golf-krigen som aktuel anledning introduceres Virilios tidligere forfatterskab, hvor især perceptionen og det politiske spiller en afgørende rolle: hvorledes ændres det politiske, når det geografiske rum mister betydning, når der er tale om samtidighed mellem syn og handling, og når hastigheden bliver lysets?